

Hansweertse PKN Kerk na 108 jaar uitgediend

“**Soli deo gloria**” staat op het Hansweertse kerkgebouw. U heeft het vast wel gezien. Wat een mooi opschrift voor een kerkgebouw: Alleen God de eer! Je vraagt je af: Heeft een ieder die deze kerk binnenkwam in de loop der jaren dat zich gerealiseerd? Heeft u het zich gerealiseerd toen u vanmorgen binnenkwam of hebt U het in de haast niet gezien??

In die ruim 108 jaar dat de kerk er staat is heel wat gebeurd.

Mijn **eerste herinneringen** aan de kerk hier zijn van toen ik een jaar of **vijf** was. In 1951 dus. Ik kwam uit een betrekkelijk groot gezin, 3 jongens, 3 meisjes. Met mijn broer Toon (de dominee) twee jaar ouder ging ik elke zondagmorgen trouw rond half tien vanuit de Oude Polderstraat 10 naar de Veerweg. Daar woonde mijn tante Cor met onze ope. Met z'n vieren gingen we naar de kerk die om 10 uur begon. Na de dienst was het om half twaalf ook nog zondagsschool, waar bijna iedereen van de openbare school naar toe ging. Je kon trouwens in die tijd de mensen op de vingers van één hand tellen die niet bij onze kerk of de rk kerk behoorden. Ik weet nog goed dat op **1 febr. 1953**, dat was een zondag, er geen kerk was. Dominee en kerkenraad hielpen ook met zandzakken vullen om de dijk te verzwaren.

Wat altijd interessant was als kind was als de **collecte** kwam. Er waren geen collectezakken zoals we hier hebben, maar een collectezak aan een lange stok. Die hingen naast de preekstoel. De manier hoe ze die stok zo soepel beroerden vond ik zo interessant, dat ik vanwege dat feit alleen al in de kerkenraad wou. Ook kwam vijf minuten voordat de kerk begon een ouderling binnen vanuit de consistorie om op een knopje te drukken. Dan ging er een lichtje aan wat betekende dat de **zitplaatsen** vrij waren. Tot 1965 is er nog sprake geweest van zitplaatsengeld.

De kerk zag er toen heel anders uit dan nu. Aan de zijkant waren er banken zoals in Schore. Het middengedeelte bestond uit klapstoeltjes waar nummers op stonden. Dat was omdat je een plaats kon reserveren voor je zelf. Er gold een minimumbedrag per stoel. Vijf minuten voor aanvang van de dienst waren de plaatsen vrij en kon je geen aanspraak meer maken op je plaats als er een ander op zat. Dat zitplaatsengeld was een belangrijke inkomstenbron voor de kerkvoogdij.

Nu iets over Hansweert, een ander dorp dan de omringende dorpen. Hansweert was tot **ver in de 19^e eeuw** een klein dorp. Dat veranderde ingrijpend met de aanleg van het Kanaal door Zuid-Beveland van Hansweert naar Wemeldinge en de bouw van de sluisen. Waarom werd dat kanaal gegraven? Nederland was ingevolge het Tractaat met België uit 1839 verplicht om te zorgen voor een onbelemmerde vaarweg van Antwerpen naar Holland. Door de aanleg van de Kreekrakdam was die vrije doorvaart onmogelijk geworden. In 1866 was het kanaal klaar. Er was één sluis, maar in 1872 kwam er al een tweede, in 1916 zelfs een derde. De grote werken en de veelheid aan activiteiten **trokken veel nieuwe bewoners**. Er kwam in 1868 een rooms-katholieke parochie Hansweert tot stand. In 1878 richtte een groepje protestanten een Vereniging tot Evangelisatie op. Al gauw telde men een vijftwintig leden. De evangelisten die de wat woelige bevolking geestelijke bijstand boden, behoorden tot de Nederlandsch-Evangelisch-Protestantsche Vereeniging te Den Haag. Eén

van hen was **A. Veldhuizen**, die omstreeks 1884 arriveerde. Hij kon gebruik maken van een evangelisatielokaal aan de Lange Geer, vlak bij de sluisen. Later bouwde men hier de dokterswoning. De evangelist ging boven het lokaal wonen. Hij preekte twee keer op zondag. De kerk moest al snel worden vergroot, zodat er een tweehonderdvijftig tot driehonderd mensen in konden. In april 1887 werd evangelist Veldhuizen uit de landelijke vereniging gezet, omdat hij naar oordeel van het verenigingsbestuur teveel met de Oud-Gereformeerden optrok. In het evangelisatielokaal kwamen zowel hervormden, gereformeerden als oud-gereformeerden bijeen om te luisteren naar de prediking van de evangelist. Zijn evangelisatiewerk in Hansweert zette hij niettemin voort. Nu zijn tractement vanuit Den Haag wegviel, moest hij zich zien te redden met een kleine bijdrage en vrijwillige giften. Veldhuizen overleed in 1895 na een leven vol strijd en verdriet. Drie keer huwde hij en overleed zijn vrouw. Na de dood van Veldhuizen in 1895 waren D. van Dam van 1901 tot 1906 en in 1918 en 1919 en T.C. Tijssen van 1908 tot 1912 werkzaam als evangelist. Bij vacatures traden de predikanten van de Hervormde Gemeenten van Kruiningen, Yserke, Schore en Waarde als voorzitter van de vereniging op.

In 1909 werd besloten een nieuwe kerk met pastorie te bouwen. Evangelist T.C. Tijssen heeft hier de aanzet toe gegeven. Aan de Nieuwe Kerkstraat, tegenwoordig de Beruwedestraat genaamd, werd daarvoor een perceel bouwgrond aangekocht van herbergier J. van Acker. Architect A. Le Clercq uit Kruiningen ontwierp de kerk. Aanbesteding van kerkgebouw en pastorie is op 23 maart 1910 des namiddags ten 3 uur in het “Oude Veerhuis” te Hansweert, bewoond door de Wed. POLEIJ door het bestuur der Evangelisatie de Hervormde gemeente te Hansweert
Afloop Aanbesteding

Aanbesteding kerk: de Hansweertenaren A. den Hollander F 10.750, M.P. Goedemondt F 10.500, L. Mollet F10.500, M. Knuit F 10.400, L. Minderhoud, Hoedekenskerke F 9.988.

Gegund aan Minderhoud.

24 mei 1910 hypothecaire obligatie van F5000. 4½ %. Ook vele giften: Kloetinge F 100 (op te halen in de Lange Kerkstraat in Goes), F 100 van Wemeldinge, F 100 uit Rotterdam, F 50 en F 25 van 's-Heer Arendskerke, F 45 uit Leeuwarden, F 25 uit Dordrecht, F 24,45 uit Utrecht, F 16,50 van Heinkenszand, F 10 van Nisse, Sommelsdijk, Gameren, Dinther, Angerlo, 's-Heer Hendrikskinderen.

— H. M. de Koningin heeft aan het bestuur der Evangelisatie een som van f100 geschonken, als bijdrage voor den bouw van een nieuwe kerk met pastorie te Hansweert.

De prijzen in die tijd waren natuurlijk heel anders dan nu. Een uurloon lag in de buurt van F 0,20.

Heel bijzonder is dat de kerk in **een goed half jaar** gebouwd is. Op 23 maart was de aanbesteding. Op 16 oktober van datzelfde jaar de inwijding des namiddags om 2 uur. Architect A. Le Clercq overleed op 2 juni op 76-jarige leeftijd en maakte dus de opening niet mee. Het oude evangelisatielokaal werd verkocht. Het classicaal bestuur van de Hervormde Kerk in Goes erkende op 26 maart 1919 de zelfstandige Hervormde gemeente te Hansweert. De eigendommen van de vereniging gingen op

de nieuwe gemeente over. Mijn vader vertelde dat er door de bouwlieden nog een geintje werd uitgehaald, in de voet van de preekstoel werd een **fles jenever** verborgen, mijn grootvader hoorde ervan en heeft de fles verwijderd. Hoe was de situatie aan het **begin van de zelfstandige gemeente rond 1920?**

Bevolking: 50 à 60 douanebeambten(ged. Rk), sluisknechten en havenwerkers, vele middenstanders en cafés, parlevinkers, arbeiders van de scheepswerf, twee kleine landbouwers, ambachtslieden, onderhoudswerkers aan de sluizen. De inkomsten der kerk afhankelijk van de inkomsten de scheepswerf en scheepvaart. Ambtenaren worden vaak overgeplaatst. Tot voor kort geringe belangstelling, ong. 40 1919 waren we echt zelfstandig geworden. Na de intrede van de eerste predikant, ds Waardenburg aug. 1920 ontwaakte het gemeentebesef. In 1922 werd de **vrouwenvereniging** opgericht en was mevr. Waardenburg de eerste presidente.. In die tijd kwam ook het tweewekelijks verschijnende **Gemeenteblaadje** uit, een eenvoudig op beide zijden bedrukt blaadje, eventjes dubbel, later weer zoals in het begin. Het werd uitgegeven door de predikant. Ds. Waardenburg heeft ook ervoor gezorgd dat er een **orgel** kwam, daartoe werd een bazar gehouden in het gymlokaal van de school. Bij de afscheidsdienst in aug. 1924: "De gemeente verliet onder stroomenden regen het kerkgebouw. Het scheen wel of de natuur dien dag wilde delen in de stemming van weemoed. Een ijverig predikant is van ons heengegaan. Moge zijn opvolger in dezen hem evenaren!"

Er ontwikkelde zich in de hervormde gemeente ook een **bloeiend verenigingsleven**. Naast bijbelkring en catechesaties was er een jongens- en meisjesvereniging voor de lagere schoolleeftijd, voor de tieners een Christelijke Jonge Mannen Vereniging, de CJMV, later ook voor meisjes toegankelijk en toen CJV geheten, een Vrouwenvereniging onder de naam 'Draagt elkanders lasten', een zangkoor en tot in de 50-er jaren ook een Mannenvereniging. Er werd veel georganiseerd. Het gemeenteblaadje van 23 juni 1925 geeft aan dat de twee meisjesverenigingen naar Nijmegen gingen: "Laat ieder om twintig voor zeven aan station Vlake zijn." Nu liep er van Hansweert naar Vlake een tramlijn, vanaf de buitenhaven waar de aanlegsteiger van de boot naar Walsoorden. Daar kon je opstappen op de tram, aan deze kant van het kanaal. Die moest dan ter hoogte van Schore over de Schorebrug naar de andere kant van het kanaal een heel moeilijk bocht maken.

Een markante predikant was **ds. A. van Selms** van 1930-1935 een echte stimulator. Hij zorgde ervoor dat via een bazar de consistorie van een pijpenla veranderde in een ruim gebouwtje met twee vertrekken. Gemeenteblaadje. . Kosten F1560, maar met een bazar en verloting is er F1400 opgehaald. Aan 's-Heer Abtskerke F160 te leen terug te betalen in 10 termijnen van F16. Meerkosten F90,84. Later heeft hij in Indië jaren doorbracht in Japanse evangenschap en vervolgens is hij professor Oude Testament geworden aan de universiteit te Bloemfontein Zuid Afrika.

De oorlogsjaren brachten behalve vier ruiten en granaatscherven in de tuin weinig schade. Wel was er even in de meidagen van 1940 een gedwongen evacuatie naar de zak van Zuid-Beveland, maar na een kleine twee weken mocht men weer terug en daarna ging het kerkenwerk gewoon door.

Ik noem u nog een aantal predikanten uit onze tijd van zelfstandigheid: **Ds De Haan** van 1952-1958. Na een paar maanden was er al de ramp. Later toen hij bij ons zijn 35-jarig jubileum vierde heeft hij Hansweert een goede leerschool was. Hij vertrok naar de Ned. Zendingraad en hij heeft ook nog een aantal jaren in Congo gezeten. Zijn opvolger, **ds Bronsgeest** gaf ook les op de mulo in Kruijningen. Op het eind van mijn eerste schooljaar in 1959 ging de eerste klas op de fiets naar De Klavervelden in Bergen op Zoom. Spelletjes doen. Wie reed daar voorop? Ds Bronsgeest op een Zundapp.

Ds Van der Lelie die ons diende van 1964-1972 was de laatste fulltime predikant. In 1965 werd deze kerk gerestaureerd. We zijn toen een aantal maanden in de rk kerk te gast geweest. De vrouwenvereniging kende in die periode haar grootste bloei:60 leden.

Tijdens ds Kok in 1976 werd het orgel gerestaureerd. Bij de bazar stond de ds zelf aan het rad van avontuur.

Tijdens de korte periode van ds Schorer van 1978-1980 werd al duidelijk dat Hansweert-Oost zou verdwijnen, waardoor onze gemeente erg terugliep qua aantal en financiën.

Gelukkig wilde ds. Harleman bij ons komen. Bijna in elke dienst sprak hij de mooie woorden: Here God, neem ons aan zoals we zijn, maar laat ons niet zoals we zijn. In die tijd ontstonden ook samen met Schore de contacten met Ilsenburg. In 2011 heeft hij nog hier zijn 40-jarig jubileum als predikant gevierd.

Op 3 oktober 1971 deed ds. Wim Harleman zijn intrede als predikant in Nederhorst den Berg, een dorp van zo'n 5.000 inwoners tussen Hilversum en Amsterdam. Na enkele jaren werd Wim blind en moest hij noodgedwongen het werk in zijn eerste gemeente opgeven. Voor revalidatie ging hij naar Apeldoorn. Daar vertoefde hij samen met Elly, zijn vrouw, een jaar. Vervolgens werd hij in 1976 predikant in Willemsoord(570 inw, kop van Overijssel). In het voorjaar van 1980 werd de Hervormde Gemeente Hansweert vacant en lieten we ons oog vallen op de beroepbare ds. W.B. Harleman. In juni van dat jaar preekte hij weer een keer in zijn eerste plaats Nederhorst den Berg, een goede gelegenheid om vanuit Hansweert met een delegatie, bestaande uit Carla Rijn, Sientje Dronkers, Huib Poleij en

Andries den Hollander, naar hem te gaan luisteren in de Hervormde Kerk op de heuvel. Opgetogen kwamen we terug met een positief advies. Inmiddels was Hannes Poleij, een oudere broer van Huib als "spion" afgereisd naar Willemsoord. De naam Poleij kwam ds. Harleman bekend voor. Het feit dat Hansweert er blijkbaar veel werk van maakte trok de familie Harleman over de streep. Zo kon het gebeuren dat Wim en Elly samen met de kleine Willemjan nov. 1980 de pastorie betrokken. Zij zouden het laatste predikantengezin zijn dat in de pastorie aan de Dijkstraat woonde. Tot 1988 zou Wim bij ons blijven. Ondanks zijn handicap legde Wim zelfstandig vele huisbezoeken af. In die periode zijn ook de contacten met het toen nog Oostduitse Ilsenburg ontstaan. Op een terugreis moest Wim onderweg heel erg plassen. Wim en Huib zonderden zich af aan de kant van de weg. Plotseling constateerde Huib dat ze in de "schijnwerpers" stonden. Even later werden ze streng ondervraagd door de Oost Duitsers. Wim moest nog flink praten om ongestoord verder te kunnen reizen. In mei 1988 werd Wim predikant in Kerkdriel (7.000 inw.), een plaats ten noorden van Den Bosch. Vanuit Hansweert gingen we er met een bus heen. Manja Poley en Marianne Verbeem waren toen in Zeeuwse klederdracht. Birka, de hond, die het in Hansweert altijd heel goed met Manja kon vinden, kon niet anders dan grommen tegen de "anders" geklede Manja.

Vanuit Kerkdriel ging de familie Harleman in 1992 naar Westmaas in de Hoekse Waard.

Op 1 jan. 1998 is Wim vervroegd gestopt met het verbonden zijn aan een gemeente. Vanaf april van dat jaar woont de familie Harleman in Deventer. Wim preekt nog regelmatig en Elly begeleidt hem daarbij trouw in de Citroën. We prijzen ons gelukkig dat hij ook nog minstens eenmaal per jaar een predikbeurt in Hansweert wil doen. En nu dus helemaal, want het is een eer dat hij zijn veertigjarig jubileum bij ons wil vieren

De kerk had lange tijd in het kader van een **gesloten dorpsamenleving** een duidelijke functie ook voor de niet zo kerkelijk betrokken dorpsleden. Maar vanaf 1960 kregen mensen brommers, auto's en caravans. Ze maakten op zondagmiddag niet langer massaal een wandeling over Boemdijk, Zeedijk en Kanaaldijk. Ze gingen op zomerzondagen naar de Walcherse stranden, en vlogen in de vakanties uit naar plekken in binnen- en buitenland, men was niet meer beperkt tot de dorpsgemeenschap als voorheen, waarin je weinig anders had en het met elkaar moest zien te redden, de televisie hield 's avonds de mensen thuis, clubs en catechisaties konden moeilijk meer een avond vinden waarop alle leden aanwezig konden zijn, zodat uiteindelijk alleen de Vrouwenvereniging bleef bestaan en de andere clubs en verenigingen vroeger of later het loodje legden.

Ook de **langere verplichte scholing** tot het 18e jaar vormde een factor: mijn vader bijv. vond op de CJMV en de onderwerpen die daar besproken werden een belangrijk deel van zijn vorming. Door de langere scholing en de informatie via de tv ging die functie van het verenigingsleven verloren, mensen waren niet op de manier van voorheen aan dorp en kerk gebonden.

Een andere functie van de kerk was door de eeuwen heen de **diaconie**, de dienst der barmhartigheid, in de vorm van armenzorg en maatschappelijk werk, bouw van ziekenhuizen, weeshuizen, psychiatrische inrichtingen, enz.

Vanaf 1950, toen de algemene ouderdomswet van Drees, de AOW werd ingevoerd – en ik herinner mij nog hoe blij mijn opoe was dat ze nu van Drees ging trekken – vanaf 1950 werd met de steeds verder opgetuigde sociale wetgeving de functie van de kerkelijke diaconie stukje bij beetje overgeheveld naar de staat. In plaats van genadebrood van de kerk kwam het recht, het recht op bijstand van de staat, en de mensen waren niet meer afhankelijk van de kerk, en bleven ze voorheen nog ingeschreven omdat ze in geval van nood een beroep konden doen op de kerk, dat was nu over, mensen begonnen zich massaal los te maken van het in veler oog bevoogdende instituut kerk.

Organisten: Onder de organisten waren twee professionals, de eerste was Adriaan Kousemaker die het conservatorium bezocht en later organist werd van de Maria Magdalena Kerk in Goes, de tweede professional was in de 50-er jaren Kousemakers leerling Daan Manneke uit Kruiningen, die eveneens tot grote hoogte steeg als een van Nederlands hedendaagse grote componisten. Opvolger broer Toon als vijftienjarige in 1959. En ik mag ook niet vergeten Jannie Dieleman te noemen die zoveel jaren de cantorij op voortreffelijke wijze dirigeerde en haar leerling Karin Nieuwenhuyzen die eveneens zoveel lange jaren het orgel op haar eigen pittige wijze bespeelde.

Tot slot nog een woord van dank aan alle vrijwilligers die in de loop van de tijd vaak achter de schermen het hier gemeente zijn hebben mogelijk gemaakt.

Zo is het dus gekomen dat door massale terugloop van leden en financiën dit gebouw niet meer onderhouden en aangehouden kan worden, het is niet anders, en we staan hierin niet alleen, wekelijks worden in ons land kerken gesloten en verkocht.

Doop 1963-1993 : 162

1921-1993 114 huwelijken